

REALIZAREA CATEGORIEI COERENȚEI ÎN SCRIEREA ACADEMICĂ A STUDENȚILOR

Elena VARZARI

Universitatea de Stat din Moldova

În baza unui corpus constituit din texte științifice scrise de studenți, am analizat mai multe tipuri de greșeli de coerență. În abordarea noastră am utilizat idei și sugestii oferite de lingvistica textului, bazându-ne în special pe școala lingvistică franceză și pe metaregulile de coerență pe care ea le propune.

Cuvinte-cheie: *coerență, coeziune, unitate semantică, discurs științific, categorie a textului.*

ACHIEVING THE CATEGORY OF COHERENCE IN STUDENTS' ACADEMIC WRITINGS

Based on a corpus consisting of scientific texts written by students, we have analyzed several types of consistency errors. In our approach we used the ideas and suggestions offered by text linguistics, based mainly on French school of linguistics and its consistency meta-rules.

Keywords: *coherence, cohesion, semantic unity, scientific discourse, text category.*

Formarea competențelor personale și profesionale ale studenților presupune și dobândirea unor deprinderi ale scrierii coerente academice, prin care să se comunice idei și soluții, viziuni proprii, să se reflecteze asupra unor aspecte legate de domeniul de specializare etc. Complexitatea problemelor pe care o implică învățarea scrierii științifice coerente nu trebuie neglijată la niciuna dintre treptele de studiu, nici măcar la cea universitară. Astăzi însă, așa cum bine observă A.Șerbănescu, continuă să se facă apel la „o serie de cunoștințe latente, preteoretice”, chiar dacă se știe că „orice text este rezultatul aplicării unor reguli ce depășesc cu mult limitele gramaticalității, ale corectitudinii” [8, p.15].

De câteva decenii în lingvistică s-a conturat un nou domeniu (numit gramatica textului, sintaxa textului, lingvistica textului), în care se cercetează calitățile sintactice, semantice și pragmatice pe care trebuie să le aibă un text, caracteristicile tipologice care fac o secvență de unități să fie considerată, de emițător și de receptor, drept text, principiile de organizare și funcționare a textului și alte chestiuni legate de studierea textului care nu pot să nu-și găsească aplicare și în activitatea didactică.

În linii mari, teoriile existente în diferite tradiții lingvistice converg spre ideea că pentru delimitarea drept text a unei secvențe frastice rețin atenția, în primul rând, aspectele legate de coerență. A se vedea în acest sens definițiile care apar în lucrările de specialitate pentru termenul de text: „Configurație lingvistică alcătuită dintr-o secvență de unități ... coerente din punct de vedere sintactico-semantic și actualizate prin uz în procesul comunicării scrise sau orale” [2, p.536]; „Textul apare ca o suită de fraze supusă principiului ordinii, iar proprietățile caracteristice ale textului se situează la nivel semantic. ... Cel mai important criteriu în diferențierea textelor este conținutul tematic; altfel spus, pentru a forma o unitate de sens, textul trebuie să fie coerent” [6, p.73-74] ș.a.

Dat fiind importanța care i se acordă, coerența („unul dintre principiile de bază ale textualității și pârgă de bază a semiozei textuale” [9, p.119]) a devenit unul dintre conceptele cele mai des vehiculate în analiza textologică, chiar dacă asupra lui nu există unitate de păreri. A.Stoichițoiu-Ichim, la o prezentare a problemei, constată, *grosso modo*, că două ar fi abordările principale: în lucrările mai vechi noțiunea de coerență se include în cea de coeziune sau nu se distinge de aceasta, iar în cele mai noi, unde cei doi termeni sunt departajați, coerența fie că e definită sub aspect semantic („ansamblu de trăsături care asigură unitatea semantică a unui set de propoziții/fraze, astfel încât ele să formeze un tot unitar din punctul de vedere al semnificației”), fie că este înțeleasă ca un fenomen de natură pragmatică sau semantico-pragmatică, cu funcții textual-discursive decursive, care se atribuie domeniului conexiunilor implicite [7]. Totuși, în anumite scopuri, incluziunea coerență-coeziune se admite și în lucrările mai recente (a se vedea, bunăoară, lingvistica rusească, unde se discută în contradictoriu referitor la un termen cum este *связность текста*, care în mai multe interpretări se suprapune peste dihotomia coerență-coeziune).

Pentru studiul nostru este relevantă observația lui Van Dijk [apud 1], potrivit căruia coerența este o proprietate care face ca fiecare frază într-un text să fie interpretată prin raportare la celelalte fraze, bazându-se pe sensul propozițiilor aflate în conexiune sau pe cunoștințele despre lume ale cititorului. Pe aceeași poziție se situează D.Rovența-Frumușani [6, p.98], care definește coerența „drept proprietate de corelare a enunțurilor, de ordonare logică ... și de integrare a sensurilor locale într-un sens global”. Preluăm aici și raționamentul lui Janos Petofi [apud 5, p.54] că „un text nu are sens decât în interacțiunea cunoștințelor prezentate de text cu ceea ce oamenii știu despre lume”.

Din cele expuse *supra* reținem că, în general, coerența este pusă în relație cu un concept ca globalitatea, *id est* perceperea textului ca un tot unitar. Or, globalitatea implică, în primul rând, „lumea textului” (macrostructura discursivă, dacă e să folosim termenul lui Kintsch și Van Dijk), iar, în al doilea rând, cunoștințele și competențele socioculturale deținute de receptor (corelează în terminologia lui Van Dijk cu superstructura textuală ce nu se mai limitează la relații semantice, ci recurge la scheme ce determină tipologia textului). Aceste cunoștințe și competențe îi permit să perceapă implicitul enunțurilor / implicatura, elipsa discursivă, subtextul etc.

Globalitatea textuală este probată printr-un proces de comprimare a informației semantice, care nu se rezumă însă la un proces de reducere mecanică a enunțurilor. Comprimarea servește drept criteriu de verificare a coerenței textului: „Poate fi considerat coerent acel text care, odată cu trecerea la trepte de compresie semantică tot mai «profunde», își păstrează pentru receptor de fiecare dată echivalența semantică... De fapt, este perceput doar acel text al cărui conținut se pretează unei exprimări oricât de concise” [10, p.29].

Așa cum demonstrează materialul factual pe care îl avem la dispoziție (precizăm că pentru exemplificare am utilizat răspunsurile la evaluări curente ale studenților de la Litere), supuse unui exercițiu de compresie sau de reducere semantică, mai multe dintre texte nu corespund unei asemenea cerințe. Pe de o parte, am înregistrat texte ce pot fi rezumate la o singură frază integratoare, dar ele nu țin seama de unul dintre principiile discursive generale – legea informativității, care exclude că se poate vorbi fără a spune nimic și care nu admite să se spună ceea ce receptorul deja știe. Cf.: În una din lucrările examinate, răspunsul studentului, care începe cu propoziția „Cosmogonia are la bază apariția lumii”, se reduce numai la conținutul exprimat aici, iar întregul text nu reprezintă decât o reluare a informației prin raportare explicită la această expresie rezumativă, fără a aduce un plus informațional („Ideile cosmogonice țin de apariția lumii...”, „Ea descrie apariția pământului...”). Firește, nici modalitatea auctorială, o altă categorie comunicativ-semantică a textului care poate stabili coerența unităților textuale, nu se face aici prezentă. Problema încălcării coerenței modale este actuală, mai ales, în textele argumentative, printre alte abateri curente aici numărându-se: reluarea aceluiași argument sau a aceleiași premise, concluzii în diferite reformulări; crearea unui contrast semantic prin negarea propriei informații exprimate anterior (a se vedea exemplul: „Rolul substratului și al superstratului la formarea limbii române a fost esențial, deoarece fiecare și-a lăsat amprenta asupra lexicului românesc. Mai puțin esențială a fost influența elementului autohton [al substratului] de la care în lexicul românesc actual s-a păstrat doar 1%”, unde în fraza a doua se neagă conținutul primei fraze despre rolul esențial al substratului).

Pe de altă parte, operația de integrare a propozițiilor eșuează în scrierile academice studențești odată cu nerespectarea unei coerențe globale (neliniare, verticale), care reunește unități de la diferite niveluri ale textului academic: titlu–introducere–text de bază–citate–inserții metatextuale–exemple–concluzii etc.

Astfel, fiind solicitați să explice în 10–15 enunțuri specificul formării articolului românesc, unii studenți s-au limitat la comentarea exemplurilor, alții la o expunere telegrafică sub formă de teze. Într-un alt caz, la cererea de a descrie printr-un text de cel mult 10 enunțuri perioadele de formare a limbii române literare, au fost prezentate idei disparate, redate prin secvențe discontinue, fără stabilirea unei conexiuni logico-semantice la nivel transfrastic și interfrastic, făcând astfel ca elementele lumii textuale să nu fie compatibile între ele și nici accesibile receptorului. Cf. un fragment dintr-o asemenea lucrare: „Apare Letopisețul Țării Moldovei. Caracterul latin transpare în sintaxa textelor Dimitrie Cantemir și scrierile sale. În perioada modernă se produce relatinizarea limbii române cu ajutorul...”. Evident că în asemenea situații organizarea conținutului și cea comunicativă nu contribuie la coerența exprimării, iar succesiunea propozițiilor nu este orientată funcțional spre realizarea intenției comunicative, ceea ce înseamnă că studentul nu conștientizează că un text coerent se bazează pe unitatea tematică, unitatea stilistică și pe cea structurală și nu ține cont de faptul că elipsa discursivă are nu atât rolul de a exprima, cât de a izola. Pentru a-i învăța cum să realizeze o conexiune implicită, studenților li se poate propune exersarea unor scheme de textualizare coerentă, de tipul celor elaborate în tradiția

germană a lingvisticii textului, pe care la discursul științific le aplică în studiul său D.Rovența-Frumușani [6, p.99-101], reducându-le la cupluri converse: cauză–consecință, specificare–generalizare, simultaneitate–succesiune.

De observat că în expunerile citate mai sus, în care nu există o coerență tematică, conceptuală sau modală, mai lipsește și conexiunea explicită, exprimată, de regulă, prin marcatori transfrastici, pronominalizare, deictice, recurență, paralelism sintactic etc. Iar aceasta înseamnă că nu sunt prezente nici mărcile formale de marcarea a coeziunii. Exprimarea explicită a legăturii interfrastice, transfrastice corelează și cu utilizarea corectă a conectorilor pragmatici, în măsura în care ei au menirea să introducă informația nouă în ansamblul textului și să realizeze unitatea lui semantică. Am înregistrat astfel de abateri, mai ales, în textele argumentative. Aici ele ilustrează niște erori de logică care provoacă, în consecință, incoerența textului. Exemplificăm prin: „Ovidiu a fost exilat la Tomis și suferea nespuse de mult, căci motivul exilării nu este cunoscut nici până azi”, unde intervine o deviere informațională, ideea din propoziția principală fiind abandonată în favoarea altora dezvoltate în continuare (referitoare la cauza exilului și la opiniile cercetătorilor actuali). A se vedea și exemplul: „În cartea I a „Eneidei” lui Vergiliu se descrie mânia zeiței Iunona, deoarece Paris a fost desemnat să aleagă cea mai frumoasă zeiță între Iunona, Minerva și Venus”, unde utilizarea conectorului „deoarece” este sugestivă pentru o întreagă clasă de greșeli, explicabile prin corelarea conectorului amintit cu un conținut implicit (secvența absentă la care se face referință: „să descrie mânia zeiței Iunona care se supăraseră, deoarece”). Reconstituirea așa-numitului „pod semantic” este însă dificilă și astfel coerența este periclitată.

În același context, amintim relațiile referențiale de tip endoforic (*id est* legate de contextul lingvistic) care se formează în mod firesc într-un text bine scris. Lanțurile referențiale constituie unul dintre factorii de coerență a textului. „Un asemenea lanț, menționează autorii «Dicționarului enciclopedic de pragmatică», este definit ca o suită de expresii ale unui text între care interpretarea stabilește o identitate referențială”. Ei precizează însă: „Condiția necesară pentru existența unui lanț referențial într-un text este ca expresiile să fie coreferențiale, adică să permită desemnarea unuia și aceluiași segment din realitate” [4, p.437]. Raportul de coreferință este asigurat prin pronominalizare, iar una din greșelile specifice corpusului studiat de noi apare din cauza ambiguității ce survine în urma interpretabilității numelui la care se referă pronumele (de exemplu, „Plaut practic creează o comedie-model pentru toți scriitorii clasici. Dacă e să-l comparăm cu Caragiale, înțelegem din start că el doar a preluat stilul lui”).

Dintr-o perspectivă în care conceptul de coerență îl înglobează și pe cel de coeziune, în lingvistica franceză s-a emis ideea că prin cunoașterea normelor de compoziție a textului poate fi formată o competență textuală. M.Charolles [3] a formulat patru metareguli care permit evaluarea coerenței unui text: repetiție, progresie, noncontradicție și relație. Metaregula de repetiție implică existența în textul coerent a unor elemente de recurență strictă – pronominalizări, deictice, substituții lexicale, relații referențiale. Metaregula de progresie presupune introducerea în text a unui aport semantic reînnoit constant. Pentru ilustrarea acesteia sunt elocvente modelele progresiei tematice propuse de F.Daneș. Cea de a treia regulă – de noncontradicție – postulează că orice nouă informație care este introdusă în text trebuie să fie deductibilă din ocurența anterioară pe care nu trebuie să o contrazică. Iar regula de relație prevede ca cele evocate în secvența discursivă să fie congruente, prin congruență înțelegându-se relațiile de relevanță, condiție și cauzalitate stabilite între propoziții.

Am urmărit, în baza unui corpus constituit din texte științifice scrise de studenții de la umanitare, mai multe tipuri de greșeli de coerență. Le-am putea grupa, pentru o generalizare, în două categorii: erori legate de coerența globală (lipsa unui plus informațional, crearea unui contrast semantic, absența unei conexiuni logico-semantice la nivel inter- și transfrastic) și erori de coerență locală (utilizarea incorectă a conectorilor, interpretabilitatea referinței pronominale) ș.a. Toate tipurile de greșeli analizate sunt determinate fie de necunoașterea regulilor compoziționale ale textului, fie de neconștientizarea importanței pe care o comportă coerența tematică, cea modală și cea referențială pentru receptarea mesajului. Credem că ele ar putea fi evitate la o luare în seamă a sugestiilor care se propun la ora actuală în studiile de lingvistică textuală.

Bibliografie:

1. BEAUDET, C. Clarté, lisibilité, intelligibilité des textes: un état de la question et une proposition pédagogique. In: *Recherches en rédaction professionnelle*, vol.1, no.1, hiver 2001. Disponibil on-line pe <http://acseg.univ-mrs.fr/redactologie> [Accesat 01.03.2014]
2. BIDU-VRÂNCEANU, A. et al. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Nemira, 2001.

3. CHAROLLES, M. Introduction aux problèmes de la cohérence des textes. En: *Langue française*, 1978, no.38.
4. MOESCHLER, J., REBOUL A. *Dicționar enciclopedic de pragmatică*. Cluj-Napoca: Echinocțiu, 1999.
5. ROȘCA, L. *Producția textului jurnalistic*. Iași: Polirom, 2004.
6. ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*. București: Tritonic, 2005.
7. STOICHITOIU-ICHIM, A. *Semiotica discursului juridic*. Disponibil on-line pe <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/discurs/.htm> [Accesat 01.03.2014]
8. ȘERBĂNESCU, A. *Cum se scrie un text*. Iași: Polirom, 2007.
9. VLAD, C. *Sensul, dimensiune esențială a textului*. Cluj-Napoca: Dacia, 1994.
10. ЛЕОНТЬЕВ, А.А. Признаки связности и цельности текста. В: *Лингвистика текста: Материалы научной конференции*. Ч. 1. Москва, 1974.

Prezentat la 18.02.2015